

Європа повертається до Америки

Федір ЛУК'ЯНОВ,
головний редактор журналу
«Росія в глобальній політиці»,
Голова Президії Ради із
зовнішньої та оборонної
політики Росії

Європейський конвент 18 липня 2003р., створений двома роками раніше з метою підготовки Конституції для Європи, офіційно завершив роботу та представив проект документа. Оглядаючись назад, можна сказати, що це був, напевно, апофеоз будівництва єдиної Європи, момент, коли здавалося, що до створення в Старому Світі федеративної супердержави, здатної на рівних вести розмову і зі Сполученими Штатами, і з гігантами Азії, насамперед Китаєм, залишився один крок. Тим більше, що за кілька місяців до цього провідні держави континенту – Німеччина та Франція – продемонстрували неабияку норавливість, відмовившись підтримати американське вторгнення до Іраку. А наступного року вже було заплановано масштабне, безпрецедентне прийняття в ЄС більше десяти нових членів...

Нині від колишніх амбіцій майже нічого не залишилося. Десятиріччя проекту Конституції Європа

зустрічає в ненайкращому настрої.

Правдошукач Сноуден викрив секрет Полішинеля – навряд чи хтось сумнівався, що американські спецслужби здатні здійснювати повний контроль над європейським простором. Масштаби втім неприємно здивували навіть найбільш лояльних до Вашингтона європейців. Однак найбільше драгує, звичайно, власне безсилля. Старому Світові не тільки нічим відповісти, він змушений, по суті, після цього неприємного розголосу виконувати розпорядження Сполучених Штатів, у тому числі йдучи на порушення міжнародних норм, як у разі із затриманням літака Президента Болівії. Президент Франції Олланд пригрозив заблокувати переговори про створення Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства (ТТІП) із США, доки Вашингтон не порозуміється щодо стеження, але невдовзі пом'якшав. Перший раунд пройшов,

як і планувалося, у кінці минулого тижня.

Сама ідея з не надто милозвучною аббревіатурою ТТІП – яскравий символ відмови Європи від претензій на самостійну світову роль і її готовність повернутися під патронат Сполучених Штатів. Ініціативу оголосив на Мюнхенській конференції в лютому віце-президент Джозеф Байден, і її головний зміст – відтворення на новій основі єдиного політичного Заходу, на зразок того, що існував у роки холодної війни. Тоді в основі консолідації лежав страх перед спільним ворогом, нині такого немає, однак є побоювання, що на тлі підйому Азії Захід може втратити звичну для себе центральну роль у світі. У разі успіху переговорів про трансатлантичне партнерство буде створено гігантський простір, об'єднаний загальними економічними принципами та здатний – у силу своєї ваги у світовій економіці та політиці – нав'язувати свої норми та

правила іншим. Зрозуміло, що першочерговим «адресатом» є Китай, але зміни торкнуться практично всіх значних гравців, у тому числі й Росії.

Для Старого Світу це можливість знайти зовнішній стимул для економіки, проте підпорядкована роль Європи в такому разі буде неминучою. Америка – більш сильний партнер у альянсі, що має не лише здатність приймати суверенні рішення, а й численні інструменти впливу, у тому числі військово-політичні. Окрім того, на тлі мінливої енергетичної ситуації в Новому Світі (імовірна енергонезалежність і зниження цін на енергоносії завдяки зростанню власного виробництва) Сполучені Штати мають намір використовувати ТТІП для відродження власної промисловості. Адже питання про перехід виробництв і робочих місць у Азію є серед найбільш болючих політичних тем у США. У разі створення єдиного американсько-європейського ринкового простору внутрішня конкуренція загостриться й оптимізація відбудеться за рахунок Європи, яка втрачатиме промислові потужності на користь Америки. Це не означає негайного європейського занепаду: зрештою, сервісна економіка може бути вельми потужною, однак вона неминуче є певним додатком до більш продуктивної. Тобто економічна реальність тільки закріпить становище молодшого партнера, уже надто явне в політичній і стратегічній сферах.

Іронія історії полягає в тому, що саме таку роль – нормативного гіганта, здатного нав'язувати правила та регулювання іншим, – Євросоюз вважав природною для себе.

Наприкінці XX – початку XXI ст. у Європі йшлося про те, що ЄС – об'єднання нового типу, яке спирається не стільки на військову й політичну міць, скільки на силу успішного прикладу та здатність (завдяки цій успішності) переконувати інших добровільно приймати європейські правила гри.

На цьому будувалася концепція розширення. Передбачалося, що після прийняття всіх країн, гідних бути повноправними членами Європейського Союзу, подальша правова та нормативна експансія створить спокійну та сприятливу для Європи широку периферію. Власне, найбільш емким вираженням цієї концепції була формула, колись запропонована Москві головою Європейської комісії Романо Проді: Росія може та повинна взаємодіяти з ЄС за принципом «спільне все, крім інституцій». Якщо перекласти з дипло-

матичної мови – перейняти всі діючі в Євросоюзі практики та норми, не маючи при цьому можливості впливати на їх вироблення. Однак для реалізації подібної концепції у Європейського Союзу не вистачило ні політичного, ні економічного ресурсу. Тому нині, щоб утілити її в життя, потрібна, як завжди, Америка.

За 10 років у історії ЄС було кілька доленосних моментів: розширення майже удвічі, що ускладнило роботу інститутів і

знизило рівень керованості (2004); провал Конституції на референдумах у Франції та Голландії, що, хоч і був пов'язаний в основному з внутрішньополітичними причинами, продемонстрував неготовність провідних держав відмовитися від значної частки своїх суверенних прав на користь наддержавних органів (2005); небажання великих європейських держав бачити скільки-небудь помітних політиків на посадах формальних керівників єдиної Європи (2009); нарешті, боргова криза, що розпочалася в Греції у 2010 р., показала не лише глибину розшарування, а й необхідність кардинальної перебудови самого принципу інтеграції. Вона блискуче працювала в середині - другій половині минулого століття, але вичерпала себе до другого десятиріччя століття нового.

Чи подолають політики по обидва боки Атлантики шлях до створення нової спільності, наразі незрозуміло. Вистачає різноманіт-

них перешкод – розбіжність інтересів має іноді, крім економічного, ще й символічний характер, як, наприклад, у питанні про генетично модифіковані продукти. Однак Європа вже не буде такою, як 10 років тому, – на піку ейфорії, пов'язаної з успіхами після закінчення холодної війни.

У Росії немає підстав ні радіти зі стану, в якому опинився Старий Світ, ні засмучуватися.

Реальність змінилася, і головний урок, який Москва повинна усвідомити з історії злету та занепаду європейської ідеї, – не існує універсальних рецептів успіху й орієнтирів, яким треба слідувати апіорі. До світу, у якому Європа не є ні зразком, ні центром, Росії ще доведеться звикнути та спробувати в ньому освоїтися, не відмовляючись від своєї європейської культури та ментальності, але й не стверджуючи, що через них її доля намертво пов'язана тільки з Європою.

